

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2009-02-19

UDK 323.15:316.647.82(450+497.4)

ETNIČNE MANJŠINE IN DISKRIMINACIJA PRIMER SLOVENSKE MANJŠINE V ITALIJI IN ITALIJANSKE MANJŠINE V SLOVENIJI

Zorana MEDARIČ

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Inštitut za sredozemske humanistične in družboslovne študije,
SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
e-mail: zorana.medaric@zrs.upr.si

IZVLEČEK

V prispevku sta primerjalno obravnavani slovenska manjšina v Italiji in italijanska v Sloveniji z vidika doživljanja etnične diskriminacije, torej posebnega obnašanja oziroma obravnave posameznic in posameznikov zaradi njihove pripadnosti določeni etnični skupini, v vsakdanjem življenju. Osrednji del prispevka predstavljajo rezultati kvantitativne in kvalitativne raziskave, opravljene med obema manjšinama med letoma 2006 in 2008, ogrodje analize pa predstavljajo teorije medskupinskih odnosov in procesov. V primerjalni perspektivi so izpostavljene skupne značilnosti in razlike med manjšinama, poudarjena pa je subjektivna komponenta, torej pogledi in vsakodnevne izkušnje pripadnic in pripadnikov obeh manjšin.

Ključne besede: slovenska manjšina, italijanska manjšina, medskupinski odnosi, diskriminacija

MINORANZE ETNICHE E DISCRIMINAZIONE IL CASO DELLA MINORANZA SLOVENA IN ITALIA E DELLA MINORANZA ITALIANA IN SLOVENIA

SINTESI

Il contributo affronta in una prospettiva comparata le realtà della minoranza slovena in Italia e di quella italiana in Slovenia dalla prospettiva delle manifestazioni quotidiane di discriminazione etnica a cui sono sottoposte, quindi del particolare comportamento dei singoli e delle singole dettato dalla loro appartenenza ad un determinato gruppo etnico. Al centro del contributo sono presentati i risultati di una ricerca quantitativa e qualitativa svolta tra le due minoranze tra il 2006 e il 2008, che sono stati analizzati con il supporto delle teorie sui rapporti e i processi tra gruppi. Sempre in una prospettiva comparata vengono presentate le caratteristiche comuni e le differenze tra le due minoranze, con particolare attenzione alla componente soggettiva, quindi ai punti di vista e alle esperienze quotidiane degli appartenenti, uomini e donne, alle due minoranze.

Parole chiave: minoranza slovena, minoranza italiana, rapporti tra gruppi, discriminazione

UVOD

Pričujoči članek primerjalno obravnava dve etnični manjšini, slovensko manjšino v Italiji in italijansko manjšino v Sloveniji, z vidika odnosov med manjšinskim in večinskim prebivalstvom. Osrednji del prispevka predstavlja primerjalna analiza obeh manjšin v povezavi z morebitnimi diskriminatornimi vedenji, pri čemer se bomo osredotočili predvsem na subjektivno komponento – na poglede in vsakodnevne izkušnje pripadnikov obeh manjšin. Diskriminacija prežema vse institucionalne in strukturne vidike družbe, se izraža in legitimira skozi medije in politike, kaže pa skozi vsakodnevne posameznikove izkušnje; prav zato je namen prispevka preučiti, ali in kako morebitno diskriminatorno vedenje v vsakdanjem življenju doživljajo pripadniki slovenske manjšine v Italiji in italijanske manjšine v Sloveniji, ugotoviti morebitne razlike v percepcijah pripadnikov oziroma pripadnic obeh manjšin ter skušati podati vzroke zanje. Za ta namen so bili analizirani (relevantni) empirični podatki kvantitativne študije, opravljene med obeh manjšinama, ter podatki, pridobljeni s (pol)strukturiranimi intervjuji med njunimi pripadniki.¹

Diskriminacija je najpogosteje opredeljena kot posebno obnašanje do posameznikov oziroma skupine ljudi ter njihova drugačna obravnava zaradi pripadnosti določeni skupini; to obnašanje oziroma obravnava pa je lahko bodisi pozitivno bodisi negativno. Tovrstna širša opredelitev, ki jo prevzemamo tudi sami, je nadgradnja starejših definicij, ki so diskriminacijo razumele predvsem kot dejanja pripadnikov večinske/dominantne skupine, ki imajo zgolj negativne posledice za pripadnike manjšinske skupine. Običajno diskriminacijo povezujemo (včasih tudi zamenjujemo) s predsodki, saj ti pogosto predstavljajo predispozicijo za diskriminatorno vedenje oziroma se skozenj manifestirajo. Predsodki se vselej oblikujejo v interakciji z drugimi ljudmi in so usmerjeni k posamezniku ali skupini; "so skupki stališč ali prepričanj o članih kake socialne skupine, izraz čustev in načinov vedenja v odnosu do članov te skupine, ki nastajajo zgolj zaradi pripadnosti teh članov določeni skupini" (Ule, 2005b, 172). Če gre torej pri predsodkih zgolj za stališče oziroma skupek prepričanj na osnovi posameznikove pripadnosti določeni družbeni skupini (v našem primeru določeni manjšinski skupnosti), ki se ne manifestira nujno v vedenju, pa je diskriminacija povezana z delovanjem oziroma obnašanjem. Sami se bomo v prispevku osredotočili predvsem na slednje.

Diskriminacija na etnični osnovi je koncept, ki je v vsakodnevnem življenju precej prepoznan in razširjen,

saj je pogosto uporabljen, prisoten je v vsakdanjem govoru, v medijih, v izobraževalnih kurikulumih (vzgoja za multikulturnost itd.). Podatki Evrobarometra iz leta 2007, v katerem so bili Evropejci povprašani o zaznavanju diskriminacije v njihovem okolju, kažejo, da jih je v povprečju kar petina menila, da je diskriminacija na etnični osnovi v njihovi državi zelo razširjena, 45 odstotkov pa jih meni, da je precej razširjena (Eurobarometer, 2007), kar kaže na precejšnjo stopnjo zaznavanja te problematike. Tudi na ravni evropskih politik je vprašanje etnične diskriminacije vse bolj poudarjeno, pod vplivom evropskih smernic pa integrira v zakonodaje posameznih evropskih držav (na primer direktiva 2000/43/ES o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost).

O DISKRIMINACIJI V MEDSKUPINSKIH ODNOSIH

Ker nas zanimajo predvsem odnosi med dvema etničnima skupinama (slovensko manjšino in italijansko večino oziroma italijansko manjšino in slovensko večino), se bomo pri obravnavi diskriminacije med pripadniki manjšin oprli na analize medskupinskih procesov in odnosov, torej na oblike vedenja, ki nastajajo v interakcijah med pripadniki različnih skupin. Čeprav bodo v nadaljevanju predstavljene predvsem posameznikove izkušnje, nas bodo le-te zanimale v luči njihove pripadnosti določeni etnični skupini.

Odnosi med dvema družbenima skupinama so pogosto odnosi neenake moči in neenakega statusa (Brown, 1995). Tako etnične manjšine praviloma nimajo enake moči in statusa kakor etnične večine, saj so običajno številčno manjše, imajo pa tudi manj moči in dostopa do osrednjih vlog in aktivnosti ekonomskih in političnih institucij v družbi (Schemerhorn, 1996). Ob predvidevanju, da sta tudi obravnavani manjšini (slovenska in italijanska) poleg tega, da sta številčno manjši, tudi skupini, ki imata manj moči in nižji status v primerjavi z večinskim prebivalstvom, bomo za okvir preučevanja vzeli teoriji, ki se ob preučevanju vzrokov diskriminacije osredotočata na razlike v statusu med skupinami, to sta teorija socialne identitete (Tajfel, Turner, 1986) in teorija socialne dominance (Sidanius, Pratto, 1999).

Teorija socialne identitete poudarja skupinsko pripadnost kot pomemben del socialne identitete in je ena ključnih pri preučevanju socialne diskriminacije (Tajfel, Turner, 1986). Vodilo teorije je, da posamezniki nimamo zgolj individualnih identifikacij, temveč se istovestimo z različnimi socialnimi skupinami in kategorijami, ki jim pripadamo. Socialna kategorizacija je pomembna

1 Raziskavi sta bili izvedeni v okviru aplikativnega projekta Manjšine in obmejne družbene stvarnosti kot dejavniki integracijskih procesov – študija območja slovensko-italijanskega kulturnega stika, ki je potekal med letoma 2006 in 2008 na Znanstvenoraziskovalnem središču Univerze na Primorskem (Sedmak idr., 2008).

za vzpostavljane lastne identitete, ob soočanju z drugo skupino oziroma kategorijo se običajno krepi občutek pripadnosti lastni skupini in različnosti od druge skupine. Značilno je, da pripadniki svojo skupino in sebe bolj pozitivno vrednotimo v primerjavi z drugo skupino oziroma drugimi in na ta način vzpostavljamo pozitivno razliko (previsoko ovrednotimo lastno skupino in pre-nizko drugo) med "nami" in "njimi" oziroma vzpostavljamo medskupinsko diskriminacijo. Tajfel in Turner izpostavljata, da je moč številna medskupinska stališča in obnašanje pojasniti z željo za doseg oziroma ohranjanje zadovoljive pozitivne identitete. Na diskriminacijo se manjšinske skupine pogosto odzovejo z močnejšo skupinsko identifikacijo, obenem pa so za diskriminatorno vedenje bolj senzibilne in se ga bolj zavedajo (Verkuyten, 2002). Torej se v okoljih, ki predstavljajo grožnjo socialni identiteti (na primer manjšine v okoljih, v katerih ima dominantna večina višji status in več moči), občutek skupinski pripadnosti poveča, obenem pa poudarjeno izraža prednosti oziroma pozitivne lastnosti lastne skupine v primerjavi z drugo.

Teorija socialne dominance (Sidanius, Pratto, 1999) se od teorije socialne identitete razlikuje po tem, da pri preučevanju diskriminacije poleg medosebnih in medskupinskih mehanizmov izpostavi tudi institucionalne mehanizme, in preučuje, na kakšen način se navedeni mehanizmi povezujejo pri ustvarjanju skupinsko osnovanih hierarhičnih družbenih struktur. Teorija predvideva, da vse večje oblike medskupinskih konfliktov (kot na primer nacionalizem, rasizem, patriarhalnost itd.) izhajajo iz človeških teženj (oziroma so le manifestacija le-teh) po oblikovanju in ohranjanju sistemov družbene organizacije, ki so hierarhični in temeljijo na družbenih skupinah. Po tej teoriji se razlike v družbeni moči med skupinami oziroma skupinsko osnovano družbeno hierarhijo (group-based social hierarchy) producira preko diskriminatornih dejanj posameznikov – agregirana individualna diskriminacija (na primer dnevne odločitve o tem, da delodajalec ne bo zaposlil pripadnika ali pripadnice manjšine) prispeva k očitnim razlikam v statusu med različnimi družbenimi skupinami. Poleg te pa k razlikam v statusu in moči družbenih skupin pripomore tudi institucionalna diskriminacija preko različnih institucij (šole, sodišča, bolnišnice, različne privatne institucije) oziroma njihovih pravil, procedur in dejanj. Statusne razlike med skupinami (socialna hierarhija med njimi) se ustvarja in ohranja (ter legitimizira preko mitov), prav z namenom, da bi se zmanjševalo medskupinske konflikte.

V nadaljevanju nas bosta zanimala oba vidika: ali in kako posamezniki, pripadniki etničnih manjšin, doživ-

ljajo diskriminacijo na medskupinski ravni v vsakdanjem življenju ter zaznavanje morebitne diskriminacije preko institucionalnih mehanizmov.

MANJŠINI IN DISKRIMINACIJA – SUBJEKTIVEN POGLED

Kako slovenska manjšina v Italiji in italijanska manjšina v Sloveniji doživljata svoje okolje in občutita morebitno diskriminatorno vedenje, bo prikazano preko izsledkov študije, ki je potekala med letoma 2006 in 2008, med pripadniki slovenske manjšine v Italiji in italijanske manjšine v Sloveniji, v okviru katere sta bili opravljeni tako kvantitativna kot kvalitativna raziskava.² Za preučevanje doživljanja etničnosti (kot del tega pa diskriminacije) smo izbrali kombinacijo kvantitativnega in kvalitativnega raziskovanja, ki ga tudi sicer uporabljamo za preučevanje pojavov v vsakdanjem življenju (na primer preučevanje nacionalnosti v vsakdanjem življenju Fox, Miller-Idris, 2008).

Za razumevanje konstrukcije in doživljanja etničnosti in s tem povezane diskriminacije v vsakdanjem življenju prinašajo kvantitativne raziskave (ankete) med pripadniki etničnih skupin vpogled v načine, kako doživljajo sebe in okolje, v katerem živijo, njihova stališča, razmerja socialne bližine in distance do posameznih družbenih skupin in podobno. Izbrana kvalitativna metodologija (polstrukturirani intervjuji) pa splošno sliko, pridobljeno s pomočjo ankete, dopolnjuje in pogloblja. V povezavi s subjektivnim doživljanjem diskriminacije velja morda omeniti, da raziskave, opravljene med pripadniki etničnih manjšin, kažejo, da le-ti običajno poročajo o zaznavanju diskriminacije do njihove skupine kot celote, manj pa v odnosu do njih osebno (na primer Verkuyten, 2002).

Poleg zgoraj izpostavljenih razlik v velikosti in statusu skupin velja pri preučevanju diskriminacije v medskupinski perspektivi izpostaviti še *stik* med skupinami. Številne raziskave kažejo, da pogostost stikov med dvema družbenima skupinama lahko vodi k zmanjševanju predsodkov in diskriminacije (Tropp, 2003; Brown, 1995; Tropp, Pettigrew, 2005; Liebkin idr., 2004; Wagner idr., 2003). Po tako imenovani hipotezi stika, s katero se je podrobneje ukvarjal Pettigrew s sodelavci, se lahko predsodki in diskriminacija med različnimi etničnimi skupinami zmanjšajo preko njihovih pogostejših stikov oziroma s pridobivanjem informacij drug o drugem.

Preučevani manjšini se v tem pogledu ključno razlikujeta (tabeli 1 in 2). Če imajo pripadniki italijanske manjšine na splošno v enaki meri stike s pripadniki

2 V okviru kvantitativne raziskave je bilo anketiranih 265 pripadnikov/pripadnic slovenske manjšine v Italiji in 231 pripadnikov/pripadnic italijanske manjšine v Sloveniji in intervjuvanih 15 pripadnikov/pripadnic vsake od manjšin.

Tabela 1: Pogostost stikov pripadnikov slovenske manjšine s pripadniki manjšine in večinskega prebivalstva.**Table 1: Frequency of interaction between members of the Slovene minority and members of the minority and majority communities.**

	Lahko bi rekel, da imam na splošno...		Lahko bi rekel, da imam v prostem času...	
	frekvence	odstotki	frekvence	odstotki
v večji meri stike s pripadniki slovenske manjšine	155	58,9	180	68,4
v večji meri stike z Italijani	17	6,5	20	7,6
v enaki meri stike s pripadniki slovenske manjšine in Italijani	91	34,6	63	24
Skupaj	263	100	263	100

Tabela 2: Pogostost stikov pripadnikov italijanske manjšine.**Table 2: Frequency of interaction as practiced by members of the Italian minority.**

	Lahko bi rekel, da imam na splošno...		Lahko bi rekel, da imam v prostem času...	
	frekvence	odstotki	frekvence	odstotki
v večji meri stike s pripadniki italijanske manjšine	20	8,8	30	13,1
v večji meri stike s Slovenci	20	8,8	23	10
v enaki meri stike s pripadniki italijanske manjšine in Slovenci	188	82,5	176	76,9
skupaj	228	100	229	100

manjšine in večinskega prebivalstva (tako je odgovorilo 82,5 odstotka vseh vprašanih), pa med pripadniki slovenske manjšine prevladujejo stiki s pripadniki manjšine (58,9%). Razlike med manjšinama so statistično značilne ($\chi^2=136.3$, sig.=0.000). Anketirani so podobno odgovarjali tudi, ko smo jih povprašali o stikih v prostem času ($\chi^2=159.1$, sig.=0.000).

Tudi odgovori respondentov in respondentk o prijateljskih stikih kažejo podobno sliko:

"Ma so prav mešani (prijatelji). Ker so tudi, normalno z manjšine, večine, kakšen iz hrvaške Istre, so Avstriji, so Italijani, so..." (pripadnica italijanske manjšine, 51 let).

"Ja, recimo kar se tiče stikov, če govorimo o družinskih stikih imam bodisi sorodnike na eni kot drugi strani meje, tisti so normalni stiki. Kar pa se tiče prijateljstev in tako, imam prijateljstva v glavnem v Trstu (razen prijateljstev, ki so se zgradila na univerzi), ampak v glavnem spadajo vedno v slovensko okolje" (pripadnica slovenske manjšine, 36 let).

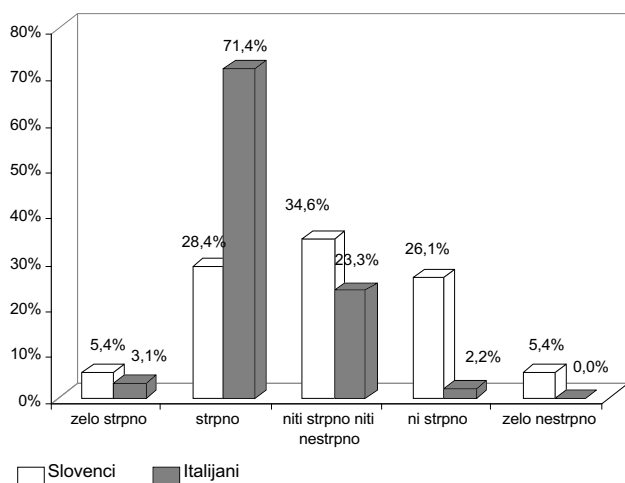
Več kot polovica (55,5%) pripadnikov slovenske manjšine je v okviru kvantitativne raziskave dejala, da so v okolju, v katerem živijo njihovi prijatelji, večinoma Slovenci (torej pripadniki manjšinske skupnosti), medtem ko je med pripadniki italijanske manjšine zgolj 18,6 odstotka takih, ki so dejali, da so njihovi prijatelji večinoma Italijani. Razlika v stikih z večinskim prebivalstvom je zgolj eden od vidikov večje zaprtosti slo-

venske manjšine v primerjavi z italijansko (več Sedmak, 2009), ki se sicer kaže še v večji stopnji etnično mešanih zvez, manjši etnični raznolikosti sorodstvenih vezi in podobno. Iz navedenega in v povezavi s hipotezo stika lahko predvidevamo, da je tovrstna zaprtost slovenske manjšinske skupnosti rezultat dlje trajajočega občutka ogroženosti, katerega del so tudi pogostejši izkazi nestrpnosti in diskriminatorno vedenje v vsakdanjem življenju.

Zaprtost navzven sicer zaznavajo in problematizirajo tudi nekateri pripadniki slovenske manjšine sami. Kot navaja eden vidnejših (v javnosti aktivnih) predstavnikov slovenske manjšine:

"Tebi slovenska družba ne sme biti dovolj, moraš spoznati družbo, v kateri živiš, ne smeš se zapret, moraš sodelovati z večinskimi in moraš biti prav tako navezan na matično domovino, brez tega ne gre, po moje. Moraš živeti v svojem okolju, ma tudi v dveh sosednjih, ki se te dotikata, ker si del njih. Na drugačen način pa si del njih. To je tisto, kar nam marsikdo kakšen krat upravičeno, dostikrat pa neupravičeno rečejo, da se pač zapiramo v svoj krog, da se getiziramo (pripadnik slovenske manjšine, 60 let).

Deloma lahko razlike, ki se kažejo v stikih z večinskim prebivalstvom, pojasnimo tudi z zelo različnim doživljanjem okolja, v katerem pripadniki manjšine živijo (graf 1).

Graf 1³: Ali menite, da je okolje, v katerem živite, strpno do pripadnikov manjšine (slovenske oz. italijanske)?

Graph 1⁴: Do you think that the environment in which you live acts tolerantly towards members of the (Slovene or Italian) minority?

Če pripadniki italijanske manjšine večinoma občutijo svoje okolje kot strpno (74,5%), pa je med pripadniki slovenske manjšine le 33,8 odstotka anketiranih, ki ga občutijo kot takega. Iz odgovorov informantov in informantk je razvidno, da se okolje prisotnosti slovenske manjšine precej manj zaveda in jo tudi manj sprejema ($t=9.866$; $\text{sig.}=0.000$). Da italijanska večina slabo pozna slovensko manjšino, kaže tudi izjava pripadnice slovenske manjšine: "... si za nekatere, ne za vse, te moje skupine Italijanov ... si eksotika skoraj, ne. Nekateri, kljub temu, da so živeli vedno v Trstu, sploh niso znali [vedeli, o.p.], da obstaja slovenska manjšina, ne" (pripadnica slovenske manjšine, 44 let). Pa še eno mnenje, ki priča o tem, da slovenska manjšina ni vselej dovolj vidna:

"Včasih ja, včasih ne [ali je manjšina dovolj vključena v javno življenje okolja, v katerem živi, o.p.], ker jaz ponavljam, mislim kot šola, kot ustanova, v kateri pač poučujem in sem, dejansko imamo te stike z italijanskimi šolami in takrat posebno tisti, ki so v tistem določenem ambientu, nas pač poznajo in vedo, da smo. Včasih, v drugem okolju pa se kakšni verjetno tega sploh ne zavedajo ne vem kako. V posameznih odsekih recimo družbe se nekateri zavedajo, da obstajamo tudi

Slovenci v Trstu, v drugih momentih zgloda, kot da nas ni" (pripadnica slovenske manjšine, 43 let).

V tem okviru in v luči prej omenjene teorije socialne identitete (Tajfel, Turner, 1986) je zanimiv odgovor informantke, ki sebe definira kot "pripadnico skupnosti, ki ni večinska" in se kot taka ne počuti sprejeto v okolju na medskupinski ravni, kot pripadnica določene skupine; čeprav se na individualni ravni, kot posameznica, v okolju počuti sprejeto:

"V Trstu ... ma ne povsem, mislim. Kot posameznik mogoče še. Ampak kot pripadnik skupnosti, ki ni večinska, mogoče ne tako ... normalno sprejeto. Sicer se, so se stvari malo premaknile na boljše, ampak kljub vsemu mislim, da bi; ni sprejeto to kot nekaj normalnega in pozitivnega tukaj v Trstu" (pripadnica slovenske manjšine, 51 let).

Splošno občutje sprejetosti občasno zasenčijo individualni izkazi nesprejetosti:

"Mislim, da se počutim sprejetega. Razen v kakšnih okoliščinah, kjer se ne počutim sprejetega, ker ti dajo čutiti, da nisi ta pravi bolj, kot da nisi doma" (pripadnik slovenske manjšine, 60 let).

Pripadniki italijanske manjšine pogosteje izražajo občutenje sprejetosti v okolju:

"Se počutim sprejeto, po drugi strani pa se počutim kot... Saj se ne obremenjujejo kaj dosti, če si pripadnik [manjšine, o.p.]. Mislim tako, če poveš, poveš sam. Nikoli te ne vprašajo [...] Drugače pa se mi zdi, se počutim čisto sprejeto, ja. Odgovor je ja..." (pripadnica italijanske manjšine, 30 let).

ali pa:

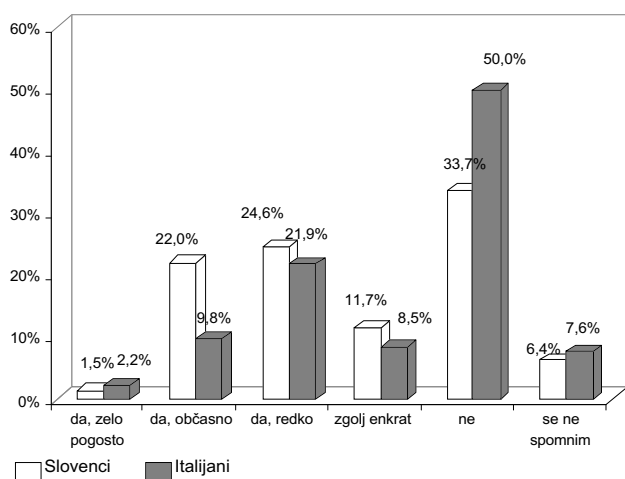
"Sprejema, absolutno. Nimam nobenih problemov. Ne od sosedov ne v službi, tam, kjer sem delala z ljudmi. Ponavljam, če si človek, si človek. Če nisi, nisi" (pripadnica italijanske manjšine, 58 let).

Okolje, v katerem živijo pripadniki manjšin, se razlikuje tudi glede odzivov na javno uporabo manjšinskega jezika kot enega ključnih elementov skupinske (manjšinske) identitete. Jezik je namreč eden najvidnejših elementov etničnega, zato se na primer opuščanje vzorcev jezikovne rabe običajno povezuje z manjšo istovetnostjo z določeno etnično skupnostjo (Nećak Lük, 1998). Polovica pripadnikov italijanske manjšine še ni doživela negativnega odziva okolice ob uporabi manjšinskega jezika, medtem ko je delež med pripadniki slovenske manjšine precej nižji (33,3%). Se je pa precejšen delež pripadnikov tako ene kot druge manjšine vsaj enkrat soočil z negativnim odzivom na rabo maternega jezika v okolici. Negativen odziv je doživelo 59,8 odstotka pripadnikov slovenske in 42,4 odstotka pripad-

3 Pripadniki slovenske manjšine so v grafičnih in tabelarnih prikazih opredeljeni kot Slovenci, pripadniki italijanske pa kot Italijani, čeprav se sami najpogosteje opredeljujejo kot pripadniki manjšine oz. "nekaj vmes" (npr. Sedmak, 2005).

4 In the diagrams and tables, the members of the Slovene minority are defined as Slovenes and the members of the Italian minority as Italians even if they usually define themselves as the members of the minority or as people "in-between" (cf. Sedmak, 2005).

nikov italijanske manjšine ($\chi^2=20.931$ sig.=0.001). Tudi raziskave o stališčih do jezikovne raznolikosti v narodnostno mešanih območjih v Sloveniji (Nećak-Lük, 1996; Novak Lukanovič, 2004) so pokazale, da je v slovenski Istri dvojezičnost dobro sprejeta. Različne odzive okolice ob uporabi manjšinskega jezika lahko pojasnimo tudi z drugačnim statusom, ki ga imata slovenski in italijanski jezik. V Sloveniji (in pred tem še v Jugoslaviji) je že v okviru 11. člena ustave določeno, da je na območjih, v katerih živi italijanska skupnost, italijanski jezik tudi uradni jezik (dvojezičnost), medtem ko varstvo slovenskega jezika sloni na šestem členu italijanske ustave, ki določa, da italijanska država s posebnimi ukrepi ščiti jezikovne manjšine, predvsem pa na novjšem zaščitnem zakonu (iz leta 2001), ki določa predpise za varstvo slovenske jezikovne manjšine dežele Furlanije-Julijske krajine, se pa še ne izvaja dosledno.

Graf 2: Ali ste zaradi javne uporabe svojega maternega (manjšinskega) jezika kdaj doživeli negativen odziv okolice (zasmehovanje, žalitev...)?

Graph 2: Has the use of your mother (minority) tongue ever met a negative response (mockery, insults ...)?

Z negativnimi izkušnjami so se ob rabi maternega jezika srečevali informantke in informanti, pripadniki obeh manjšin, čeprav jih pripadniki italijanske manjšine izražajo nekoliko manj pogosto:

"Pa recimo, bil je enkrat en primer v avtobusu, ko sva z bratom bila deležna enega napada, ne vem, če je bil samo eden ali dva ... morda kakšna starejša prena-peteža [...] Je pa obstajalo, verjetno še obstaja, vsaj en

nenapisan, kot neke vrste nenapisano pravilo, da je v določenih krajih v Trstu boljše ne govorit slovensko" (pripadnik slovenske manjšine v Italiji, 35 let).

Podobna izkušnja pripadnice italijanske manjšine:

"V Izoli se je dogajalo takrat v tistem času, sedaj ne vem, če se še dogaja, upam, da ne toliko. So nas stigmatizirali [...] Ja, od žaljivk, do grdega vedenja, tako na ulici, če si se pogovarjal italijansko, ne samo od mladine, ki pač hoče biti proti čemerkoli. Tudi po cesti, če smo se kaj pogovarjali, pa nismo hoteli vsiljevati drugim, ampak tako dostikrat so bili kakšni komentarji. "Sej si v Sloveniji, govori slovensko" (pripadnica italijanske manjšine, 30 let).

Pripadniki obeh manjšin so se pogosto srečevali z neprijetnimi medvrstniškimi izkušnjami v otroških in mladostniških letih:

"No, nekaj dogodkov je bilo, sicer v rani mladosti, ko je ob mladinskih ali pa otroških incidentih nekdo kričal: Italiano mangia pano, mangia repa dopo crepa.⁵ Tako, da takrat smo se zavedali in utrjevali našo narodno zavest" (pripadnik italijanske manjšine, 47 let).

ali pa:

"Ko sem bil majhen, sem imel nekajkrat takšne probleme, ko so mi malo nagajali. Ker sem govoril malo slabše. Dosti slabše, slabo sem govoril. Zelo slabo. In so me zafrkavali. Zato tudi s Slovenci stikov ... nisem imel, niti moji letniki so bili starejši. In se nisem družil z njimi. In sem imel samo prijatelje italijanske manjšine" (pripadnik italijanske manjšine, 40 let).

V preteklosti pa so bili pogosto deležni tudi težjih oblik diskriminacije.

"Ja, ne samo zasmehovanja, tudi bolj krute stvari so se dogajale. To, da, ko sem iskala stanovanje, so mi rekli, da so ljudje, ki imajo prednost pred nami, medtem pa, ko so bile hiše, ki so bile zgrajene v Koprju, so bile hiše mojih sorodnikov in tam notri se nismo smeli vseliti zaradi tega, ker so pravili, da imajo prednost drugi ljudje, se pravi tisti, ki so se preselili v Koper" (pripadnica italijanske manjšine, 53 let).

Odgovori o občutkih sprejetosti v okolju sicer kažejo, da se v nasprotju s slovensko manjšino pripadniki italijanske manjšine na eni strani v okolju, v katerem živijo, pravzaprav počutijo sprejete in ne problematizirajo odnosa večinskega prebivalstva do njih, čeprav so bili občasno in zlasti (ne pa izključno!) v preteklosti deležni precejšnjih izrazov nestrpnosti v vsakdanjem življenju, o čemer pričajo odgovori informantk in informantov. Dvojnost v odnosu večinskega prebivalstva do pripadnikov italijanske manjšine, o kateri piše Sedmak (2005, 101), se kaže v tem, da je na eni strani prisotnost italijanske manjšine v okolju precej samoumevna in vidna (preko dvojezičnosti, poučevanja italijanskega

5 Zbadljivka. Italijan je kruh, je repo, nato umre.

jezika od osnovnega šolanja dalje itd.) in zato tudi splošno sprejeta, na drugi strani pa je bilo zlasti v obdobju po drugi svetovni vojni in vsaj še do sedemdesetih let prejšnjega stoletja moč zaznati precejšnjo nastrojenost do Italijanov in italijanskega jezika, saj se ga je povezovalo s fašizmom. Sprejetost italijanske manjšine se kaže tudi v odgovoru informantke:

"... Imamo prosto pravico. Če se dve osebi pogovarjata italijansko sredi ulice, noben se ne bo obrnil ne levo ne desno. ... mislim, ne vem, če si nekje sredi Ljubljane in govoriš npr. italijansko – dve osebi se srečata, meljeta po italijansko, te bo nekdo pogledal. Tu pa niti, ti, ki so stalni, niti se ne obrnejo, ne" (pripadnica italijanske manjšine, 58 let).

Način izražanja predsodkov se v pozni moderni spreminja, obenem pa prihaja do kvalitativnih sprememb v izražanju predsodkov, ki se tako kažejo predvsem skozi izogibanje stikov s pripadniki določenih družbenih skupin. Gre za tako imenovani prikriti rasizem, ki se ne kaže kot odkrito sovraštvo do določenih družbenih skupin, temveč skozi prezrtje in pasivno odklanjanje, ob hkratnem favoriziranju svoje družbene skupine (Ule, 2005a). Morebiti se tovrstno izogibanje odlikuje v prej omenjenem dejstvu, da imajo pripadniki slovenske manjšine manj stikov s pripadniki večinskega prebivalstva kakor pripadniki italijanske manjšine. Ne glede na navedeno pogovori s pripadniki in pripadnicami slovenske manjšine v Italiji kažejo, da so bili izkazi nacionalizma in diskriminatorsko vedenje podobno kakor pri pripadnikih italijanske manjšine sicer bolj poudarjeni v preteklosti, vendar so še zmeraj precej prisotni:

"Ja, tukaj v Trstu se je marsikdaj slišalo tudi kasneje, tako [ne zgolj med otroki]. In tudi pred leti, ko sem peljala otroka v bolnico, ki še ni znal govoriti italijansko, so mi naredili opazko. Je imel dve leti, še slovensko je znal slabo. Tako se doživi včasih, ja, ma pač spada zraven" (pripadnica slovenske manjšine, 51 let).

Informantka o odnosih med slovensko manjšino in italijansko večino, ki še zmeraj niso zadovoljivi:

"[...] ... veliko slabše je bilo dosti let nazaj. Mislim počasi se je situacija spremenila, recimo v boljše odnose. Zdaj vsake toliko se zgodi, da gremo spet nazaj, dva koraka naprej pa enega nazaj" (pripadnica slovenske manjšine, 68 let).

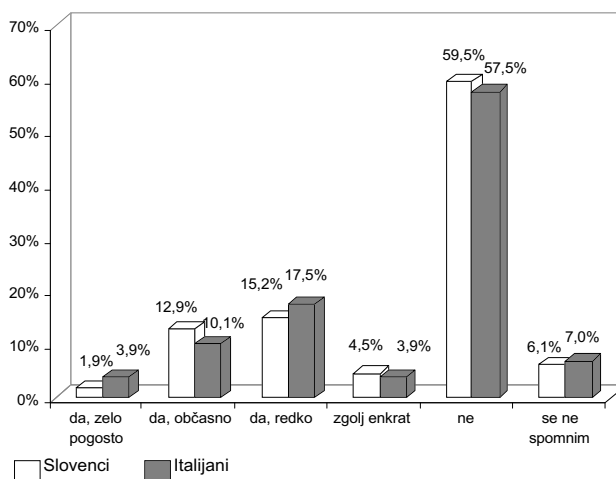
Pa še izkušnja informanta:

"Na fakulteti morda, da je bilo včasih morda malo trenja, na oddelku za zgodovino, ko so bile včasih kakšne teme o naši bližnji polpretekli zgodovini. Je bilo morda včasih malce trenja. Več sem doživel drugje, recimo v športu med tekmami; sem igral v eni slovenski ekipi in potem v italijanski, kjer se je bil boj, košarka, ne samo glede žoge, včasih tudi verbalni. Se spomnim nasprotnikov, da so bile kakšne tipične psovke, kot so pri nas glede Slovencev. To edino" (pripadnik slovenske manjšine, 35 let).

V okolju slovenske manjšine se nestrpnost do pripadnikov manjšine kaže tudi skozi žaljive napise:

"Dejansko ja [se počuti sprejeto v okolju]. Čeprav me kakšenkoli motijo kakšni napisi, mislim napisi, ki so po kakšnih spomenikih, na cestah in tako. Posebno ob kakšnih političnih ali obiskih kakšnih posebnih figur oziroma ob priliki volitev. Marsikaj se vidi po zidovih in to me zelo moti" (pripadnica slovenske manjšine, 43 let).

Zanimivi so v grafu 3 prikazani odgovori na vprašanje (ki se navezuje na vprašanje o odzivu okolja na rabo maternega jezika, pa vendar meri drugo dimenzijo odnosa do rabe jezika kot osrednjega elementa manjšinske pripadnosti), ali je bilo pripadnikom slovenske/italijanske manjšine kdaj neprijetno uporabljati materni jezik. Delež tistih, ki so odgovorili, da jim je bilo vsaj enkrat neprijetno, je namreč pri obeh manjšinah bistveno nižji v primerjavi z doživljanjem neprijetnih izkušenj ob rabi maternega jezika. Ta razlika je izrazita predvsem med pripadniki slovenske manjšine, kjer jih je 34 odstotkov dejalo, da jim je bilo vsaj enkrat neprijetno uporabljati materni jezik, kar 59,8 odstotka pa jih je ob uporabi maternega jezika doživelo negativen odziv okolice. Sicer pa sta pri obeh manjšinah deleža tistih, ki so dejali, da jim je bilo že neprijetno uporabljati materni (manjšinski) jezik v javnosti, podobna (34 odstotkov slovenska in 35,4 odstotka italijanska manjšina – $\chi^2=3,426$ sig.=0.635). Nižji delež odgovorov o neprijetnih občutkih ob rabi maternega jezika je moč deloma razložiti z močnim občutenjem etnične identitete, pripadnosti etnični skupini (in jezika kot ključnega elementa nje-nega izražanja), ki je običajno lasten manjšinskim skupinam.

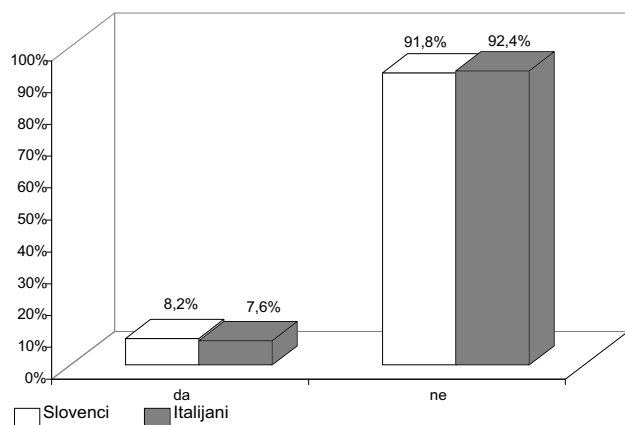
Graf 3: Ali vam je bilo kdaj neprijetno uporabljati svoj materni (manjšinski) jezik v javnosti (v vašem okolju)?

Graph 3: Have you ever felt awkward when you used your mother (minority) tongue in public (in your environment)?

Doživljanje rabe manjšinskega jezika kot elementa, ki vzbuja neprijetne občutke, je predvidoma povezano z občutkom zanikanja lastne identitete (na primer opustitev manjšinskega jezika in prevzem prevladujočega se najpogosteje enači z asimilacijo), kar pa se med pripadniki obeh manjšin dogaja izjemno redko (graf 4 in graf 5). Tudi sicer lahko v odgovorih obeh manjšin zaznamo močan občutek pripadnosti manjšinski skupini oziroma močno skupinsko identiteto, ki se značilno vzpostavlja v okoljih, v katerih je le-ta ogrožena (na primer Pinney, 2007). Anketirani so izpostavljali močno zavedanje narodne pripadnosti v vsakdanjem življenju tudi v odgovorih v anketi, saj je 83 odstotkov pripadnikov slovenske in 75,6 odstotkov pripadnikov italijanske manjšine dejalo, da se v vsakdanjem življenju zelo zaveda oziroma zaveda svoje narodne pripadnosti. Delež odgovorov "zelo se zavedam" je bil višji med pripadniki slovenske manjšine (58,4%) kakor med pripadniki italijanske manjšine (38%). Pripadniki obeh manjšin pa so "manjšinskost" pogosto izpostavljali kot prednost zaradi poznavanja več jezikov, kultur. Kot se je izrazila pripadnica slovenske manjšine:

"... včasih se zavedam, da poznam dosti več kot drugi, samo Italijani, poznam ... recimo imam širok krog prijateljev, ki so italijansko govoreči in potem, ko govoriš z njimi, vidiš, da poznaš eno kulturo in drugo kulturo in jih lahko kaj naučiš" (pripadnica slovenske manjšine, 44 let).

Tovrstno poudarjeno izražanje prednosti pripadnosti manjšini v primerjavi z večinskim narodom je lahko skladno s teorijo socialne identitete način ohranjanja pozitivne socialne identitete. Podobno za pripadnike slovenske manjšine ugotavljata tudi Kosic in Flego (2008: 140), ko izpostavljata poudarjanje večjezičnosti kot razlikovalno potezo, ki pripadnike slovenske manjšine po njihovem mnenju odlikuje v primerjavi z večinskim prebivalstvom.

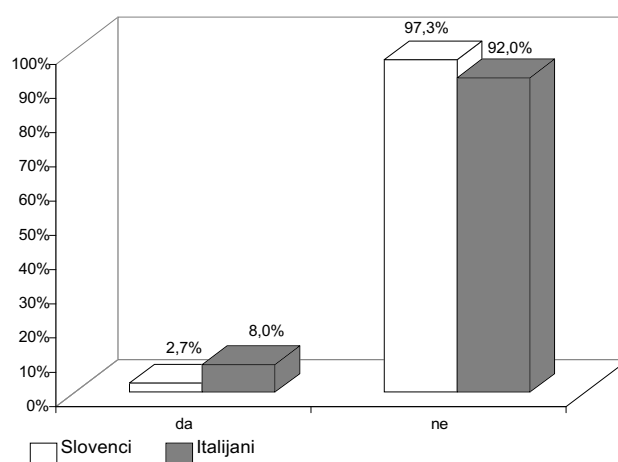
Graf 4: Ste se kdaj znašli v okoliščinah, zaradi katerih ste zanikali (zamolčali) svojo narodno pripadnost?

Graph 4: Have you ever found yourself in a situation when you denied (concealed) your national origin?

Le majhen delež pripadnikov obeh manjšin (8,2 odstotka pripadnikov slovenske in 7,6 odstotka pripadnikov italijanske manjšine) se je v življenju že znašel v okoliščinah, v katerih so zanikali svojo narodno pripadnost ($\chi^2=0,062$ sig.=0.804). Podobno izpričujejo tudi odgovori intervjuvanih pripadnic in pripadnikov manjšin:

"Ne, ne, ne. Nespoštovanje pomeni zanikat oziroma žaliti svoje korenine, ne in to ni prav. Zgodovina nam je dala to, kar nam je dala, in mi to moramo ... smo pač tu! To je bilo, to je in pika" (pripadnica italijanske manjšine, 58 let).

"Ne, absolutno ne" (pripadnica slovenske manjšine, 43 let).

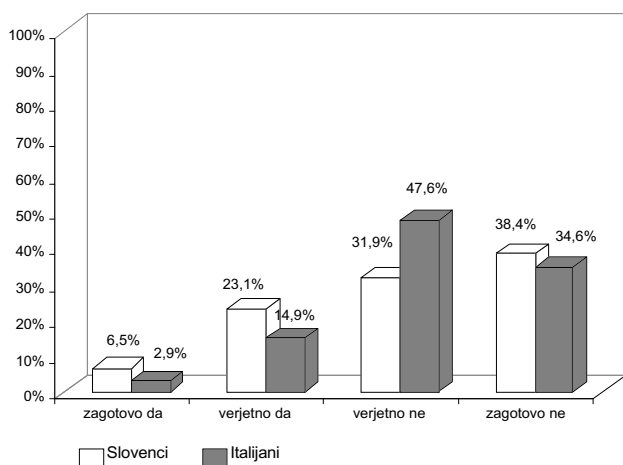

Graf 5: Ste se kdaj znašli v okoliščinah, zaradi katerih ste se sramovali svoje narodne pripadnosti?

Graph 5: Have you ever found yourself in a situation when you were ashamed of your national origin?

Podobno se večina pripadnikov slovenske ali italijanske manjšine nikoli ni znašla v okoliščinah, v katerih bi se sramovali svoje narodne pripadnosti. V določenih okoliščinah se je tako počutilo zgolj 2,7 odstotka pripadnikov slovenske manjšine in nekoliko več, 8,0 odstotka, pripadnikov italijanske manjšine ($\chi^2=6,624$ sig.=0.010).

Na nekoliko drugačen položaj slovenske manjšine v Italiji v primerjavi z italijansko manjšino v Sloveniji kažejo tudi mnenja o tem, ali bi jim bilo v življenju na splošno lažje, če bi bili pripadniki večinske etnične skupine (graf 6). Čeprav je večina pripadnikov obeh manjšin mnenja, da jim verjetno oziroma zagotovo ne bi bilo lažje; tako namreč meni 70,3 odstotka pripadnikov slovenske in 82,2 odstotka pripadnikov italijanske manjšine; a približno tretjina, 29,6 odstotka pripadnikov slovenske in 17,8 odstotka pripadnikov italijanske manjšine meni, da bi jim bilo zagotovo ali verjetno lažje ($\chi^2=13,648$ sig.=0.003).

Graf 6: Mislite, da bi vam bilo v življenju na splošno lažje, če bi bili pripadnik/ca večinske etnične skupine?

Graph 6: Do you think life would be easier if you belonged to the majority ethnic group?

"... na delovnem mestu bi bilo lažje, ker imaš pač svojo kulturo in svoj jezik, uporabljaš svojega in ne večinskega" (pripadnica italijanske manjšine, 26 let).

Predstavljeni rezultati kažejo, da se slovenska manjšina v Italiji počuti manj sprejeta v okolju, v katerem živi, ob tem pa v sedanosti doživlja tudi več izrazov nestrpnosti kakor italijanska manjšina. Slovenska manjšina ima v primerjavi z italijansko tudi precej manj stikov z večinskim prebivalstvom. Upoštevajoč hipotezo stika, lahko domnevamo, da tovrstna zaprtost tudi ne pripomore k zmanjševanju stereotipov in diskriminacije s strani večinskega prebivalstva. Obe manjšini sta več diskriminacije doživljali v preteklosti, njun položaj, po pričevanjih informantk in informantov zlasti položaj italijanske manjšine, se je v primerjavi s preteklostjo precej izboljšal. Manjšinama je zato skupno tudi močno občutenje pripadnosti manjšinski skupnosti, ki pa se je pripadniki slovenske manjšine v vsakdanjem življenju vendarle nekoliko bolj zavedajo.

Nakazane razlike v doživljanju okolja in občutju diskriminacije med obema manjšinama so gotovo odraz različnega zgodovinskega ozadja in temeljijo v drugačnem (pravnem, političnem, ekonomskem) položaju manjšin, ki izhaja iz njunega različnega modela zaščite.

Na formalnopravni ravni sicer obe državi ščitita manjšini, vendar se modela zaščite razlikujeta.

Tako je na primer zaščita pred diskriminacijo v Sloveniji določena z ustavo (<http://www.dz-rs.si>), v okviru katere se med drugim poudarja tudi enakost človekovih pravic glede na raso, vero, narodnost, italijanski narodni skupnosti je zagotovljeno posebno varstvo v 64.⁶ členu ustave, pri čemer so ji tako na primer zagotovljene pravice do uporabe narodnih simbolov, ohranjanja narodne identitete, ustanavljanja organizacij, razvijanja kulturnih in znanstvenoraziskovalnih dejavnosti ter drugo. Še posebej pomembna pa je uzakonjena dvojezičnost na območjih, kjer živi italijanska narodna skupnost.⁷ Poleg tega pa številni zakoni in določbe (več kot 80) urejajo različna področja vsakdanjega življenja manjšine. Zakonodaja za zaščito italijanske manjšine sloni na konceptu pozitivne diskriminacije, ki določa posebne pravice za varstvo manjšin in se uveljavlja v precejšnji meri, kar se kaže tudi skozi prej omenjeno vidnost in samoumevnost italijanskega jezika in kulture. Tudi Urad vlade RS za narodnosti navaja, da "v Svetu Evrope ugotavljajo, da Slovenija za pripadnike teh skupnosti skrbi vzorno, da ji v primerjavi z EU nudi celo nadstandard manjšinskih pravic kot enega najpomembnejših segmentov človekovih pravic" (VRS-UVN, 2009) do te mere, da se primer tovrstne ureditve navaja kot primer dobre prakse (Švab idr., 2008, 147).

Slovenska manjšina pa je ena izmed tako imenovanih zgodovinskih jezikovnih manjšin v Italiji, ki je ovrednotena in zaščiten s posebnimi predpisi v okviru 6.⁸ člena italijanske ustave ter v okviru posameznih zakonskih določil (na primer Zakonska določila za zaščito slovenske jezikovne manjšine v deželi Furlaniji Julijski krajini št. 38/2001, "Zakonska določila o zaščiti zgodovinskih jezikovnih manjšin" št. 482/1999, "Deželna zakonska določila za zaščito slovenske jezikovne manjšine" št. 26/2007 (novejši zakon, ki ga je sprejela Dežela Furlanija Julijska krajina). Z letom 2001 pa je stopil v veljavo tudi zaščitni zakon 38/2001, za katerega si je slovenska manjšina vrsto let prizadevala, katerega določila pa se v praksi ne uveljavljajo v celoti oziroma prihaja v njegovem izvajanju do številnih zastojev (Ozbič, 2004). Z besedami informantke o tem, kakšen odnos do manjšine bi si želela s strani lokalne skupnosti: "Ja, lokalna skupnost, občina in tako dalje, da bi se držala zakonov, ki jih predvideva že italijanska ustava,

6 Avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti ter njunim pripadnikom je zagotovljena pravica, da svobodno uporabljajo svoje narodne simbole in da za ohranjanje svoje narodne identitete ustanovljajo organizacije, razvijajo gospodarske, kulturne in znanstvenoraziskovalne dejavnosti ter dejavnosti na področju javnega obveščanja in založništva. V skladu z zakonom imata ti narodni skupnosti in njuni pripadniki pravico do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku ter do oblikovanja in razvijanja te vzgoje in izobraževanja.

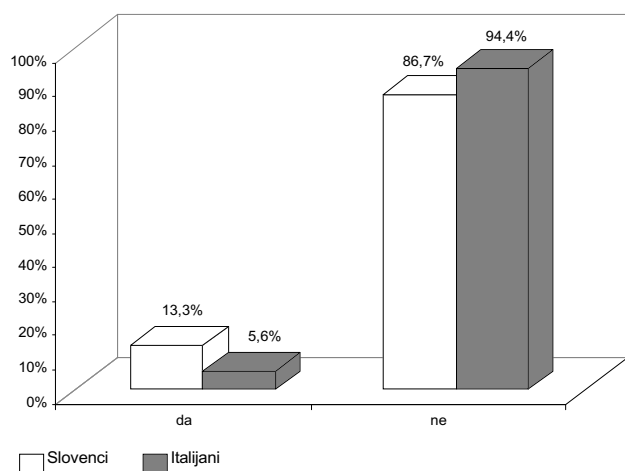
7 11. člen ustave določa, da je na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina (DZ-RS, 2009).

8 "Republika Italija z ustreznimi normami varuje jezikovne manjšine."

razni sporazumi in tako dalje. Na koncu še mislim ta zakon, ki čaka na svojo uresničitev, ki je dejansko uresničena tako na papirju, ampak dejansko ni" (pripadnica slovenske manjšine, 43 let). Slovenska manjšina se je zato primorana bolj boriti za zaščito manjšinskih pravic.

ZAPOSLOVANJE IN POZITIVNA/NEGATIVNA DISKRIMINACIJA

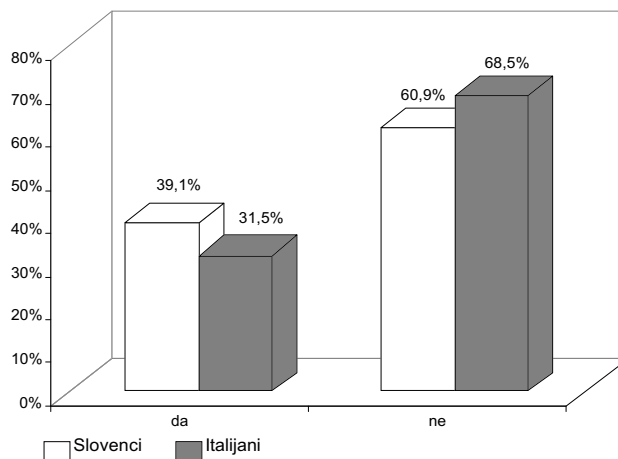
V začetku omenjeno diskriminacijo preko institucionalnih mehanizmov, kot jo izpostavlja teorija socialne dominancije (Sidanius, Pratto, 1999), smo želeli preveriti preko percepcije diskriminacije na ravni zaposlovanja. Etnična pripadnost (Evrobarometer, 2007, 21) predstavlja po mnenju Evropejcev četrti najpogostejši element, ki pri izbiri kandidata za zaposlitev predstavlja njegovo šibko točko.⁹ Analizirali smo, ali pripadniki manjšin domnevajo, da niso bili sprejeti na določeno delovno mesto zaradi pripadnosti manjšini. Izkazalo se je, da tako meni le manjši delež anketiranih pripadnikov obeh manjšin; nasprotno imajo v določenih primerih – ko se zaposlujejo v manjšinskih organizacijah – celo prednost pri zaposlovanju. Politike pozitivne diskriminacije do manjšin imajo namreč precejšen pomen za zmanjševanje razkoraka med formalno zagotovljeno enakostjo ter dejansko enakostjo (Brezigar, 2007).

Graf 7: Ali domnevate, da kdaj niste bili sprejeti na določeno delovno mesto zaradi vaše narodne pripadnosti?

Graph 7: Do you presume that you might not have been given a certain job owing to your national origin?

Večinoma zaposleni pripadniki manjšin nimajo občutka, da na določeno delovno mesto ne bi bili sprejeti zaradi njihove narodne pripadnosti. Tako izkušnjo je imelo 13,3 odstotka pripadnikov slovenske in 5,6 odstotka pripadnikov italijanske manjšine ($\chi^2=7,226$ sig.=0.007). V nadaljevanju nas je zato zanimalo, ali velja nasprotno, torej, ali so bili pripadniki slovenske in italijanske manjšine pri zaposlovanju deležni pozitivne diskriminacije.

Graf 8: Ali ste kdaj imeli prednost pri pridobitvi zaposlitve na določeno delovno mesto zaradi vaše narodne pripadnosti?

Graph 8: Have you ever experienced employment-related advantage owing to your national origin?

Med pripadniki manjšin prevladuje mnenje, da niso imeli prednosti pri pridobitvi zaposlitve na določeno delovno mesto. Tako meni 69,9 odstotka pripadnikov slovenske (ki so že bili zaposleni) in 68,5 odstotka pripadnikov italijanske manjšine. Precejšen delež odgovarjajočih, 39 odstotkov pripadnikov slovenske in 31,5 odstotka pripadnikov italijanske manjšine, pa je dejal, da so imeli prednost pri zaposlovanju ($\chi^2=2,589$ sig.=0.108). Pri tem vidijo predvsem prednost v poznavanju manjšinskega okolja:

"Ja, včasih imaš v določenem okolju [...], zlasti v manjšinskem okolju imaš kakšne prednosti, glede na to, da jo poznaš, ker kdo, ki ga ne pozna, ne bi bil sprejet v službo. Čisto enostavno, in tukaj je tista pozitivna plat, si v določenih okoljih bolj primeren za kakšno službo kot drugi, ne (pripadnik slovenske manjšine v Italiji, 30 let).

⁹ Anketirani so bili povprašani o tem, kateri elementi po njihovem mnenju predstavljajo za posameznika slabost oz. ga spravijo v slabši položaj v primerjavi s konkurentom na razgovoru za določeno delovno mesto, ob predvidevanju, da imata dva kandidata enake sposobnosti in kvalifikacije. Anketirani so najpogosteje izbrali videz, občutek za oblačenje in predstavitev, tem pa je sledila etnična pripadnost.

Tabela 3: Ali ste zaposleni v organizaciji, podjetju, ki je v lasti pripadnikov manjšine oz. je namenjeno predvsem pripadnikom manjšine?**Table 3: Do you work in an organization or company owned by members of the minority or intended largely for members of the minority?**

	Slovenci		Italijani	
	frekvence	odstotki	frekvence	odstotki
da	87	43,1	79	38,5
ne	115	56,9	126	61,5
skupaj	202	100	201	100

Tabela 4: Prednost pri zaposlitvi/zaposlitev v manjšinski organizaciji (primerjava).**Table 4: Employment-related advantages/Employment in a minority organization (comparison).**

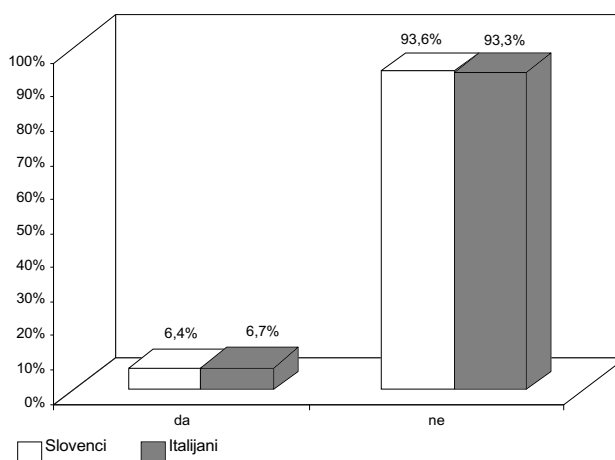
Ali ste kdaj imeli prednost...	Ste zaposleni v organizaciji, podjetju, ki je v lasti pripadnikov manjšine oz. je namenjeno predvsem pripadnikom manjšine?					
	Slovenci			Italijani		
	Da	Ne	Skupaj	Da	Ne	Skupaj
Da	62,3%	37,7%	100%	68,3%	31,7%	100%
	43	26	69	41	19	60
Ne	30,1%	69,9%	100%	23,6%	76,4%	100%
	34	79	113	29	94	123
Skupaj	42,3%	57,7%	100%	38,3%	61,7%	100%
	77	105	182	70	113	183

Pa še mnenje informantke, ki priča o tem, da so pripadniki italijanske manjšine pozitivno diskriminirani pri zaposlovanju v italijanski šoli, saj navaja, da gre pravzaprav za institucionalno pravilo:

"Oziroma ne, zdaj, ko razmišljam, v italijanski šoli me ne bi sprejeli verjetno v delovni razmerje, če ne bi bila predstavnica italijanske manjšine. Mislim, da je to, ne da ni zapisano, je kar napisano pravilo. Zato, ker imajo prednost. Ne da ne morejo drugih zaposlit, ampak imajo prednost pripadniki narodnostne manjšine" (pripadnica italijanske manjšine, 30 let).

Visok delež tistih, ki so dejali, da so imeli prednost pri zaposlovanju, ni presenetljiv ob dejstvu, da je precejšen delež pripadnikov ene in druge manjšine zaposlenih v organizaciji, ki je v lasti pripadnikov manjšine oziroma jim je namenjeno (43,1 odstotka pripadnikov slovenske in 38,5 odstotka pripadnikov italijanske manjšine), kot je razvidno iz tabele 3 ($\chi^2=0,866$ sig.=0.352).

Iz primerjave obeh vprašanj, vprašanja o zaposlenosti v "manjšinski organizaciji" in ali so imeli zaradi narodne pripadnosti prednost pri pridobitvi zaposlitve, je razvidno, da je pri obeh manjšinah med tistimi, ki so dejali, da so imeli pri zaposlitvi prednost, pravzaprav največ takih, ki so zaposleni v "manjšinski" organizaciji. Med pripadniki slovenske manjšine je izmed tistih, ki so dejali, da so imeli prednost, takih 62,3 odstotka ($\chi^2=18,233$ sig.=0.000), med pripadniki italijanske manjšine pa 68,3 odstotka ($\chi^2=34,201$ sig.=0.000). Povezava se je izkazala za statistično značilno.

Graf 9: Ali menite, da ste bili kdaj deležni negativne diskriminacije (slabše možnosti napredovanja, nižja plača, manj delovnih ugodnosti ipd.) na delovnem mestu zaradi vaše narodne pripadnosti?**Graph 9: Do you think that you have experienced negative discrimination at work (fewer promotion opportunities, lower salary, fewer employment benefits, etc.) owing to your national origin?**

Večina, 93,6 odstotka pripadnikov slovenske in 93,3 odstotka pripadnikov italijanske manjšine, tudi še ni občutila negativne diskriminacije na delovnem mestu za-

radi njihove narodne pripadnosti. Le majhen delež pripadnikov slovenske in italijanske manjšine pa je že doživel negativno diskriminacijo zaradi njihove narodne pripadnosti (6,4 odstotka slovenska in 6,7 odstotka italijanska manjšina).

Anketirani sami niso pogosto občutili diskriminacije pri zaposlovanju ali na delovnem mestu, vendar navaajo, da je bil položaj v preteklosti precej drugačen ($\chi^2=0,022$ sig.=0.883).

V že omenjenem obdobju po vojni so imeli pripadniki italijanske manjšine tudi tovrstne izkušnje:

"Mi ni bilo všeč na začetku, kadar so bili res ... so bile kar hude diskriminacije v odnosu do nas, kakor rečete vi, italijanske manjšine. To se pravi italijanske narodne skupnosti, ne. Ker moja mama, recimo konkretno, tudi službe ni mogla dobit zaradi tega, ker ni znala slovenščine, ne. V svojem lastnem kraju, kjer se je rodila in je zrastle in se je poročila in imela otroke in tako naprej, ni mogla v določenem trenutku dobiti službe. In to je bilo zelo kruto. Mi nismo mogli dobiti stanovanj naših ljudi, naših hiš. In bilo je zelo zelo težko" (pripadnica italijanske manjšine, 53 let).

Pripadniki in pripadnice obeh manjšin se pri zaposlovanju torej najpogosteje ne srečujejo z negativno diskriminacijo, v primerih, ko se zaposlujejo v podjetjih oziroma organizacijah, ki so namenjene manjšinam, so večkrat celo pozitivno diskriminirani.

Vendarle velja izpostaviti še nekatere druge institucionalne vidike etnične diskriminacije, s katerimi se soočajo ali so se v preteklosti soočali pripadniki slovenske in italijanske manjšine, saj je zaposlovanje zgolj en vidik institucionalne diskriminacije. Kot primer lahko navedemo izjavo informanta, ki kaže, da pripadniki slovenske manjšine kljub formalno zagotovljeni možnosti na primer niso mogli izpolnjevati obrazcev v slovenskem jeziku:

"drugače pri kakšnih potnih listih se spomnim, da je pred leti bil kakšen problem, ker sem pač želela izpolniti slovenski obrazec in tam tega ni bilo na razpolago, zato smo si natiskali doma sami, pripravili in na uradu je bil kakšen uradnik, ki je sprejel, drugi pa ne. Tako" (pripadnica slovenske manjšine, 43 let).

Ali pa mnenje pripadnika italijanske manjšine o drugem vidiku institucionalne diskriminacije, diskriminacije preko medijev:

"Tako je, dostop narodnosti do medijev je v načelu zagotovljen. Vedno takrat, ko želimo [italijanska skupnost, o.p.], da nam nekaj objavijo, to korektno objavijo. Je pa tako, da sami mediji in redakcijske politike so pretežno vodene tako, da se za manjšino in dogajanje

okolji, znotraj, v zvezi z manjšino v veliki večini primerov ne menijo..." (pripadnik italijanske manjšine, 47 let).

SKLEP

Pripadnikom obeh manjšin je skupno, da se v vsakdanjem življenju močneje kot večinsko prebivalstvo zavedajo lastne identitete, saj to izhaja iz njihovega manjšinskega statusa; precej drugače pa doživljajo okolje, v katerem živijo. Če je na eni strani italijanska manjšina v okolju precej vidna in se počuti sprejeto, velja za slovensko manjšino, da doživlja okolje, v katerem živi, kot precej nestrpno in se pogosteje sooča z izkazovanjem negativne nastrojenosti in z negativno diskriminacijo večinskega prebivalstva. Čeprav pripovedi pripadnic in pripadnikov obeh manjšin pričajo o tem, da je bila stopnja nestrpnosti večja v preteklosti, kot je danes, se slovenska manjšina v sedanosti v svojem okolju sooča z večjo stopnjo nesprijetosti in diskriminacije v primerjavi z italijansko. Večja zaprtost slovenske manjšine v primerjavi z italijansko, ki iz tega izhaja in se med drugim kaže tudi v manj pogostih stikih z večinskim prebivalstvom, zagotovo deloma pripomore k njenemu ohranjanju, ne pa k njeni prepoznavnosti v okolju, v katerem manjšina živi. Če velja predhodno omenjena hipoteza stika, da pogostejši stiki večinskega prebivalstva z manjšinskimi in večji pretok informacij med eno in drugo skupnostjo pripomorejo k zmanjševanju predsodkov in diskriminacije, bi bil prvi korak k temu zagotavljanje nekaterih že uzakonjenih manjšinskih pravic, ki bi omogočale tudi večjo vidnost in prepoznavnost slovenske manjšine. Ob tem pa naj poudarimo, da tudi relativno dober položaj italijanske manjšine ni samoumeven in zlasti politično aktivni pripadniki in pripadnice manjšine izpostavljajo, da si je zanj potrebno neprestano prizadevati (npr. Sedmak et al., 2003; Sedmak, 2005; Švab idr., 2008). Dosledno upoštevanje formalno zagotovljenih pravic ene in druge manjšine in v primeru slovenske manjšine, predvsem dejansko izvajanje Zaščitnega zakona, bi ob boljšem poznavanju manjšin s strani večinskega prebivalstva doprineslo tudi k večjemu sožitju v jezikovno in kulturno pluralnih okoljih, katerih del sta tudi slovenska oziroma italijanska manjšina. K boljšemu poznavanju manjšin in večji strpnosti pa lahko pripomorejo tudi dejavnosti na drugih področjih, kot je izpostavljanje različnosti kultur, tradicij itd. in vključevanje medkulturnega dialoga v šolske kurikulume ter prisotnost različnih etničnih skupnosti v javnem življenju.

ETHNIC MINORITIES AND DISCRIMINATION CASE STUDY OF THE SLOVENE MINORITY IN ITALY AND THE ITALIAN MINORITY IN SLOVENIA

Zorana MEDARIČ

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Inštitut za sredozemske humanistične in družboslovne študije,
SI-6000 Koper, Garibaldijska 1
e-mail: zorana.medaric@zrs.upr.si

SUMMARY

The aim of the article is to compare the experience and perception of discrimination in daily life by two ethnic minorities: the Slovene minority in Italy and the Italian in Slovenia. Ethnic discrimination is understood in a wider perspective as positive or negative behaviour and treatment of individuals resulting from their affiliation to a certain ethnic group. The article analyzes data obtained through several empirical (quantitative and qualitative) studies conducted between 2006 and 2008 among the Slovene minority living in the Trieste area and the Italian minority living in Slovene Istria, with the analysis having been based on theories of interethnic relations and processes. The results of these studies have revealed that the two minorities perceive and experience the environment in which they live in a very different manner: members of the former experience it as fairly intolerant, while members of the latter, by contrast, experience it as relatively tolerant. In addition, the former feel less accepted in their environment and have recently experienced more forms of intolerance and negative discrimination than their Italian counterparts. The Slovene minority also has considerably worse interaction with the majority (Italian) population or, to be more precise, members of the Slovene minority mostly maintain personal and friendly contacts with members of their own community, which is an indicator of perpetual self-containment of the Slovene minority resulting from its lifestyle. What the two groups have in common is the strong feeling of belonging to a minority community, with the members of the Slovene minority being slightly more aware of it in daily life. The differences manifested in the perception of the environment and in the experience of discrimination undoubtedly result from different socio-historical backgrounds and different status of the two minorities, which could be improved with consistent implementation of rights already granted.

Key words: Slovene minority, Italian minority, interethnic relations, discrimination

VIRI IN LITERATURA

Brown, R. (1995): Prejudice. Its Social Psychology. Oxford – Cambridge, Blackwell.

Brezigar, S. (2007): Politike za preprečevanje in odpravljanje etnične diskriminacije in njihov vpliv v delovnem okolju. Razprave in gradivo, 53–54. Ljubljana, 230–249.

DZ-RS (2009): Državni zbor Republike Slovenije. Ustava Republike Slovenije. <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1> (23. 4. 2009).

Fox, J. E., Miller-Ildris, C. (2008): Everyday Nationhood. Ethnicities, 8, 4. London, 536–576.

Kosic, M., Flego, M. (2008): Integracijski procesi med italijansko večino in slovensko manjšino. V: Bajc, G. et al. (ur.): Pre-misliti manjšino. Pogledi reprezentativnih predstavnikov Slovencev v Italiji in pravno-politični okvir. Koper–Trst, Založba Annales – SLORI, 116–143.

Liebkind, K., Nyström, S., Honkanummi, E., Lange, A. (2004): Group Size, Group Status and Dimensions of Contact as Predictors of Intergroup Attitudes. Group Processes and Intergroup Relations, 7, 2. London, 145–159.

Nečak-Lük, A. (1996): Jezik kot kazalec stanja medetničnih odnosov. Razprave in gradivo, 31. Ljubljana, 11–24.

Nečak-Lük, A. et al. (1998): Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. Izsledki projekta. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja.

Novak Lukanovič, S. (2004): Stališča do jezikovne raznolikosti na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji. Razprave in gradivo, 44. Ljubljana, 66–80.

Ozbič, M. (2004): Zakon št. 38/2001 o zaščiti slovenske manjšine v Italiji. V: Bajc, G. (ed.): Na oni strani meje. Slovenska manjšina v Italiji in njen pravni položaj. Zgodovinski pregled. Koper, Založba Annales, 293–322.

- Pinney, J. S. et al. (2007):** Positive intergroup attitudes: The role of ethnic identity. *International Journal of Behavioral Development*, 31, 5. London, 478–490.
- Schermerhorn, R. (1996):** Ethnicity and Minority Groups. V: Hutchinson, J., Smith, A. D. (ur.): *Ethnicity*. Oxford – New York, Oxford University Press, 17–18.
- Sedmak, M. (2005):** Italijanska narodna skupnost v Republiki Sloveniji: družbena (samo)umestitev. *Teorija in praksa*, 42, 1. Ljubljana, 89–112.
- Sedmak, M., Darovec, D., Furlan, M., Mikolič, V., Podovšnik, E., Medarič, Z. (2003):** Mnenja nosilcev družbeno-kulturnega življenja na italijanskem obmejnem območju. *Raziskava*. Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče.
- Sedmak, M., Kralj, A., Sekloča, P., Škof, L., Lenarčič, B., Medarič, Z., Simčič, B. (2008):** Manjšine in obmejne družbene stvarnosti kot dejavniki integracijskih procesov. Študija območja slovensko – italijanskega kulturnega stika (Poročilo aplikativnega projekta). Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče.
- Sedmak, M. (2009):** Manjšine in skupinske (etnične) identitete. *Annales, Series historia et sociologia*, 19, 1. Koper, **strani**.
- Sidanius, J., Pratto, F. (1999):** Social Dominance Theory. A New Synthesis. V: Jost, J.T., Sidanius, J. (ur.): *Political Psychology*. New York, Hove Psychology Press, 315–332.
- Švab, A., Žakelj, T., Kuhar, R., Bajt, V., Sedmak, M., Kralj, A., Humer, Ž., Boškič, R. (2008):** Posledice diskriminacije na družbeno, politično in socialno vključenost mladih v Sloveniji: analiza glede na spol, spolno usmerjenost ter etnično pripadnost. Rezultati ciljno raziskovalnega projekta. Ljubljana–Koper, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Mirovni inštitut – Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper.
- Tajfel, H., Turner, J. C. (1986):** The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. V: Jost, J.T., Sidanius, J. (ur.): *Political Psychology*. New York, Hove Psychology Press, 276–293.
- Tropp, L. (2003):** The Psychological Impact of Prejudice. Implications for Intergroup Contact. *Group Processes and Intergroup Relations*, 6, 2. London, 131–149.
- Tropp, L., Pettigrew, T. (2005):** Differential Relationships Between Intergroup Contact and Affective and Cognitive Dimensions of Prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31. Thousand Oaks, 1145–1158.
- Ule, M. (2005a):** Predsodki kot mikorideologije vsakdanjega sveta. V: Leskošek, V. (ur.): *Mi in oni*. Nestrpnost na slovenskem. Ljubljana, Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, 21–40.
- Ule, M. (2005b):** Socialna psihologija vsakdanjega življenja. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- Verkuyten, M. (1998):** Self-categorization and the Explanation of Ethnic Discrimination. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 8. Chichester, 395–407.
- Verkuyten, M. (2002):** Perceptions of ethnic discrimination by minority and majority early adolescents in the Netherlands. *International Journal of Psychology*, 37, 6. London, 321–332.
- VRS-UVN (2009):** Vlada Republike Slovenije. Urad za narodnosti. Italijanska narodna skupnost. http://www.uvn.gov.si/si/manjsine_ozioroma_narodne_skupnosti/italijanska_narodna_skupnost/ (23. 4. 2009).
- Wagner, U., van Dick, R., Pettigrew, T. F., Christ, O. (2003):** Ethnic Prejudice in East and West Germany. The Explanatory Power of Intergroup Contact. *Group Processes and Intergroup Relations*, 6. London, 22–36.
- Eurobarometer (2007):** Discrimination in the European Union. V: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_263_en.pdf (23. 4. 2009)
- Zakonska določila za zaščito slovenske jezikovne manjšine v deželi Furlaniji Julijski krajini št. 38/2001 (2001):** Zakon št. 38 z dne 23. februarja 2001. V: http://www.lingue.regione.fvg.it/NR/rdonlyres/C4D8589E-D5B6-41DD-9C9F-5F2CABE5DE68/0/sl_testo_legge_38.pdf (23. 4. 2009).